

Etching'in Tarihi ve Gelişimi

Hülya BÖLÜKOĞLU*

ÖZET

Çeşitli özgün baskıresim teknikleriyle, sanatçılar yeni anlatım yollarını kullanma olanağını bulmuşlardır. Ayrıca yağlıboya, pastel, guaj, suluboya kullanılarak yaratılan eserler tek özgün eser olarak kalırlar. Fakat özgün baskıresim teknikleriyle yaratılan eserler, özgün değerlerini yitirmeden çoğaltılabilirler. Bu özellikler özgün baskıresmin tutulmasına neden olmuştur.

Etching özgün baskıresmin gerçekleştirilmesinde kullanılan çukur baskı tekniklerinden bir tanesidir. Özellikle günümüzde oldukça yaygınlaşmış bir teknik olup, birçok sanatçı tarafından kullanılmaktadır.

SUMMARY

With different techniques of printmaking, the artists have found the possibility of new way of expressions. On the other hand, the works created by employing watercolour, oilpaint, pastel, gouache, stay as unique specific things. But, the works created by printmaking technique, can be multiplied without losing anything from their specific values. The reasons why the printmaking has been so appreciated, are these properties it has.

Etching is one of the intaglio techniques employed in the realization of the printmaking. Recently, etching as a technique very accepted has been commonly used by many artists.

Resim sanatında önemli bir yere sahip olan, özgün baskıresim çalışmalarında, sanatçı öncelikle yapacağı resmi oluşturur, sonra kalıba geçirir, ya da ha-

* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

zırladığı kalıp üzerine, doğrudan yaratma eylemi paralelinde resim yapar. Sanatçı, hazırladığı bu resimden çok sayıda basabilir veya kendi denetiminde bir başkasına baskı yaptırabilir. Sanatçı bu baskıları sayılandırır ve imzalar.

Özgün baskiresmin gerçekleştirilmesinde kullanılan teknikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Yüksek Baskı (Linolyum - Ağaç Baskı),
2. Çukur Baskı (Metal Gravür - Engraving),
3. Düz Baskı (Taş Baskı),
4. Elek Baskı (Serigrafi = İpek Baskı).

Bu sıralamadaki çukur baskının gerçekleştirilmesinde ise birçok farklı teknikler kullanılmaktadır. Bunlar;

1. Kuru kazıma (Dry Point),
2. Dişli bıçakla kazıma (Mezzotint),
3. Çelik kalemle kazıma (Burin Engraving),
4. Etching, olarak gruplandırabiliriz.

Yukarıdaki gruplandırmada da görüldüğü gibi etching çukur baskı tekniklerinden bir tanesidir. Etching; kısaca metal bir plakanın üzerine geçirilen bir çalışmanın, asitle oyulması ve bu yüzeyin mürekkeplendirilerek kağıda basılmasıyla elde edilir. Bu teknik çelik kalemle kazıma (Burin engraving) işlemine göre daha kolay ve hızlı bir teknik olarak meydana çıkmıştır.

Metallerin eritilmesinde asitlerin 16. yy'dan çok önce, mücevherciler ve özellikle zırh yapımcıları tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Ancak, metal plakaların kağıt üzerine baskı yapılması amacıyla asitte oyulması tekniğinin, 16. yy'ın başlarına kadar kullanıldığına ilişkin örnekler rastlanılmamıştır. Bunun yerine o tarihlerde bakır plakalar üzerine yapılan çelik kalemle kazıma tekniği özellikle Avrupa'da çok yaygın olarak kullanılmaktaydı.

Etching'in Almanya ve İtalya'da gelişmesi aynı dönemlere rast gelmektedir. 16. yy'ın ilk çeyreğinde Urs Graf (1485-1527/8) ve Daniel Hopfer (1493-1536) tarafından asitle oyulmuş plakaların kullanılmasıyla basılmış birkaç resim örneği bulunmaktadır.

Albrecht Dürer (1471-1528)'in ise 1515 ve 1518 yılları arasında kuru kazıma (dry point) ve etching tekniği kullanarak gerçekleştirdiği eserleri vardır.

16 yy'ın başlarında demir üzerine yapılan etching'lerde (Dürer'in eserleri dahil) tonal derinlikler ve çizgi çeşitlendirmeleri bulunmamaktadır.

Lucas Van Leyden (1494-1533)'de etching tekniği ile yaptığı çalışmalarını özellikle bakır üzerinde gerçekleştirmiştir. Bu tekniği genellikle, çelik kalemle kazıma (Burin engraving) çalışmalarının tamamlayıcısı olarak kullanmıştır.

Etching-konusunda inceleme yapan birçok yazarın paylaştığı gibi 17. yy'ın ilk yarısında gelişen tekniğe karşın yapılan etching çalışmalarının çok azının, Schöngauer, Mantegna, Dürer ve Van Leyden gibi sanatçıların çalışmalarıyla aynı değerde olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

16. yy'ın ortalarında çelik kalemle kazıma, genelde bazı eserlerin reproduksiyonu için bir teknik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra bakırla yapılan çalışmalarda oyucu asitlerin kalitesi arttıkça etching'in önemi de artmıştır. Üzeri balmumuyla kaplanmış bir metal yüzey üzerine çizim yapmanın çok kolay olduğunun anlaşılması, bu yöntemin, reproduktif oymacılar tarafından gittikçe artan bir oranda kullanılmasını sağlamıştır.

Bu konudaki gelişmelere değinildiğinde; Albrecht Altdorfer (1485-1538) ve Hirschvogel'in (1503-1553) manzara resimlerinde, bilinçli yapılmış değişken çizgilere rastlanmaktadır. O dönemin İtalya'sında, Parmigianino (1503-1540)'nun çalışmalarında da çizgilerin rahat kullanımı ve çeşitliliği göze çarpmaktadır.

17. yy'ın başlarında aşındırıcı asitlerin daha da geliştirilmesi ile, plakaların asitle oyulması, kademeli olarak ve ara vermelerle yapılmaya başlanabilmiştir. O dönemde bakırın daha fazla miktarda ve daha geniş kapsamda kullanıldığı gözlenmektedir. Fransa'da Jacques Callot (1592/3-1635) de özgün baskı-resimlerinde kullanıldığı değişik tekniklerle dikkat çekmektedir. Bosse'nin etching tekniğindeki araştırma yayınında Callot tekniğinden övgüyle bahsedilmiş ve Callot'un sadece teknik açıdan değil; yeni buluşları, güzel eserleri ve seçtiği konular yönünden de dikkate değer bir sanatçı olduğu vurgulanmıştır. Callot'un, tiyatro eserleri, dilenciler ve kamburlar ile ilgili eserleri yanısıra ve belkide en önemlisi harp sefaletleriyle ilgili seri eserleri bulunmaktadır. Callot bu resimlerinde, üstün çizim ustalığı ile etching tekniğindeki hünerini göstermiş ve görünüşde iddiasız olan, fakat grafik detay içeren sahneler gerçekleştirmiştir. Örneğin Ağaca Asılı Adam (Hanged Man in a Tree) veya İdam Mangasında (The Firing Squad) adlı eserlerinde bu özellikleri görebilmekteyiz. Bunlar savaşın yaptığı tahribatları, ahlaki çözülmeyi, politik kötülükleri, geniş bir halk kitlesine ulaştırabilmek için kullanılmış ilk özgün baskıresim örnekleridir.

Hercules Seghers (1589/90-1635) renkli etching'ler oluşturmak için, kendine özgü malzemeleri ve oyma metodlarını büyük bir yaratıcılıkla kullanmıştır. Bunlar dağ manzarası ağırlıklı hayali kompozisyonlardır. Bu sanatçının bazı eserleri Rembrandt'ın da ilgisini çekmiştir.

Rembrandt çağının diğer bir sanatçısı, Londra'da çalışmakta olan Bohemyalı Wenceslaus Hollar'dır (1607-1677). Hollar'ın eserleri, zamanın yaşantısını, mimari görüntüleri ve kırsal manzaraları içermektedir. Bunlar dikkatle gözlemlenmiş, çizilmiş eserlerdir. Avrupada bu birkaç önemli sanatçı dışında, 17. yy'ın ortalarına doğru etching sanatının Hollanda'da kendiliğinden ortaya çıktığını ve geliştiğini görmekteyiz.

Birçok araştırmacı tarafından Rembrandt'ın etchingleri hakkında çok yazı yazılmıştır. Onun konuya yaklaşımı hakkında çok geniş bilgi bulunmasına karşın, kullandığı malzemelere ilişkin çok az bilgi bulunmaktadır. Rembrandt'ın serbest ve kendine özgü tarzıyla gerçekleştirdiği etchingleri rakipsiz olarak kabul edilir. Onun eserlerinde işlediği konuları şöyle sıralayabiliriz:

- Portreler (özellikle kendi portreleri).

- Peysajlar (Bunların bazılarını dry-point tekniğinde çalışmıştır).

- Çevresindeki günlük olaylardan alınmış sahneler.

- Geniş anlamlı, fakat küçük boyutlu bazı çalışmalar, örneğin; İsa'nın hastayı iyileştirmesi (Christ healing the sick) 1650 ve beş yıl sonra yaptığı Üç Haç (The Three Crosses) gibi dini kompozisyonlar.

Rembrandt zamanında yaşamış Hollanda'lı sanatçılar Adriaen Van Ostade (1610-84) ile onun öğrencisi olan Cornelis Bega (1620-64)'dır.

18. yüzyılın en ilginç etchingleri İtalya'da yapılmıştır. Dekoratif ve figuratif yağlıboya resimleriyle iyi tanınan Giovanni Battista Tiepolo (1727-1804) ve oğlu Domenico'nun etching tekniği kullanarak gerçekleştirdikleri eserler örnek verilebilir. Bu çalışmalar oldukça başarılıdır. Daha sonra İspanya'ya göç eden Tiepolos tarafından yapılan (Scherzi di Fantasia-Hayali Yaratıklar) adlı eserin Goya'yı (Los Caprichos-Esintiler) adlı eserinde etkilediği araştırmacılarca ileri sürülmektedir.

Etching üzerinde çalışan bir başka İtalyan ressamı da Canaletto'dur (1697-1768). Canaletto'nun yaptığı 19 plakanın tümü mimari görüntüleri içermektedir. Bunlar sadelikle ve samimiyetle herhangi bir yapmacıklığa yer verilmenden işlenmiş eserlerdir.

18. yy'da etching'e en büyük katkıyı, hiçbir zaman bir yağlıboya ressamı olmayan, Giovanni Battista Piranesi (1720-1778) mimari kompozisyonlarıyla yapmıştır. Sanatçı, Canaletto'nun çağdaşı olup Venediklidir. Piranesi, genel olarak Romanın antik eserlerini çok etkileyici biçimde plakalara işlemiştir. Bunlar (Vedute di Roma-Romanın su kanalları) adıyla tanınmaktadır. Çalıştığı plakaların toplamı hemen hemen ikibin adettir ve bunların çoğu büyük boyutludur. Piranesi plakalarını oluştururken, çok zaman alıcı ve çok önemli olmayan çizimlerde başka yardımcılarından yararlanmıştır.

Piranesi (Carceri d'Invenzione - Hayali hapisaneler) isimli bir seri eserinde, etching çalışmalarındaki en önemli başarısını gösterdiği eleştirmenlerce vurgulanmaktadır. Bunlar 16 adet çok büyük boyutlu plakalardan meydana gelmiştir. Piranesinin fantastik hapisanesinde; kemerler, spiral merdivenler, içe kasvet verici mağaraya benzeyen holler serbestçe ve çarpıcı çizgilerle işlenmiştir. Bu eserlerdeki olağanüstü ifadenin, etching'in dışında başka bir teknikle yaratılması düşünülemez.

Avrupanın başka taraflarında, İngiltere'nin kır manzaraları yapan sanatçıları tarafından etching'in yapılmasında kullanılan tekniklerden soft ground ve aquatint teknikleri geliştirildi. 18. yy İngiltere'sinde ortaya çıkmakta olan kır manzaraları sanatçılarının ekolünden farklı olarak William Hogarth moral ve hicvedici konuları işledi. Daha sonra Rowlandson ve Gillray isimli sanatçılar Hogarth'ı kendilerine örnek alarak çalıştılar. Bunların çalışmaları, tekniklerinden çok, içerikleriyle önemlidir. Bu çalışmaların çoğu başkaları tarafından yapılmıştır.

18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılın başlarında etching'in Rembrandt'dan sonraki en büyük ustası Goya (1746-1828) dir. Goya o zamanlar tamamen yeni olan aquatint tekniğini çok ustaca kullandı. Bunu Goya'nın (Por que fue sensible - Duygulanılsın diye) eserinde görebiliriz.

Goya'nın Colossus gibi önemli seri plaka çalışmalarının dışında Los Caprichos (sosyal ve politik hiciv), Los Desastres de la Guerra, La Tauromaquia isimli eserleri de çok değişik ve çarpıcıdır. Los Disparates özellikle Los Proverbios veya Los Desastres ile kıyaslandığında daha az dramatiktir.

Goya, kendisinden önce Callot ve Hogarth'ın yaptığı gibi; pek çok eserinde, toplumun her kademesinin dejenere durumunu irdelemiştir. Los Desastres serisinde ise (1810'da başlamıştır, fakat ölümünden 35 yıl sonra yayınlanmıştır) savaşın insanlık dışı, trajik olaylarını ve onu takip eden yenilgi ve istilayı, emsalsiz bir resim ustalığıyla işlemiştir. En az seksen plaka üzerine çalışmıştır.

La Tauromaquia, hernekadar Los Desastres seviyesinde olmasa bile, boğa güreşindeki olayları çok etkileyici bir şekilde tasvir etmiştir.

1850'de Charles Meryon, (Le Petit Pond) isimli eserinde; Paris'in ilk ve en etkin görüntüsünü yansıtmıştır. Birkaç yıl içinde, içlerinde (La Galeria, Le Stryge ve La Morgue) nin de bulunduğu birkaç plakayı yapıp bitirmiştir. Rembrandt'tan beri hiçbir etching, 19. yy. etchingleri üzerinde bu kadar kalıcı bir etki yapmamıştı. Bu devirde dramatize edilmiş mimari ve topografik konular, etching'in belli başlı konularından biri olmuştur.

1850'lerde Delacroix, Gericault ve Daumier gibi sanatçıların, siyah-beyaz litografi çalışmalarını desteklemesiyle, özgün baskiresim sanatına ilgi de büyümeye başlamıştır. Etching'de de yenilenen bu ilgi (French Revival - Fransız canlanması) diye tanımlanan bir hareketi doğurdu. Bu hareketin ilk tanınanları genellikle etching'in babası diye tanımlanan Charles Jacque (1813-1894), Alphonse Legros (1837-1911) ve Felix Braquemond (1833-1919) dur.

1880'de etching yeniden canlandı. Aralarında Pissarro, Mary Cassat, Van Gogh, Rodin ve Monet'in de bulunduğu birçok 19. yy. Fransız sanatçısı etching veya dry-point tekniğinde eserler verdiler.

Bu devrin en ilgi çekici eserleri sadece Fransız sanatçıları tarafından yapılmamıştı. Örneğin, Rodolphe Bresdin'in (1822-1885) tuhaf, rüyası karışık tekniklerde basılmış eserleri ve Belçikalı Felicien Rops'un (1833-1898) halka açık bir sergi için çok erotik olduğu söylenmiş, fakat çok ustaca yapılmış eserleri vardır. Rops aynı zamanda fotogravür (Photogravure) çalışmaları da yaptı. Belçikalı James Ensor'un çalışmaları da oldukça ilginçtir.

Daha önce anlatılan tabiat manzaraları devrinden beri, İngiltere'de etching'in gelişmesi durgun bir devreye girmişti. Buna tek istisna William Blake (1757-1827)'dir. Blake'in etching'e yaptığı katkı, kendi buluşu olan rölyef metodudur. Bu tekniğin en iyi kullanımını Jerusalem (Kudüs) eserinde görebiliriz.

19. yy.'ın sonuna doğru etching'in yeniden canlanması İngiltere'deki iki sanatçı sayesinde olmuştur. Bunlar J.M. Whistler (1834-1903) ve etching sanatçıla-

rı cemiyetinin başkanı olan Seymour Haden (1818-1910)'dır. Haden'in eserleri; genellikle sade bir şekilde işlenmiş nehir kenarları peysajlarıdır. Eserleri çağdaşları tarafından çok takdir edilmiştir.

Whistler'de bilinçli, etkin tekniği ve tarzıyla etching konusunda çok etkili olmuştur. Onun ünlü (Black Lion Wharf) - Siyah Arslan İskeleyi eserini de içine alan ve 16 plakadan meydana gelen Thames Set'i, en çok takdir toplayan ve İngiliz Grafik sanatının en başarılı çalışmasıdır.

Whistler'i takip eden birçok sanatçı arasında Walter Sickert ile Frank Brangwyn de bulunuyordu. Bunların her ikisi de yağlıboya, etching ustalarıydı ve oldukça özgün eserler yarattılar. Brangwyn'in genellikle geniş boyutlu dramatik kompozisyonları, kısa süreli de olsa, zamanın etching sanatı üzerinde önemli bir etki yaptı.

Etching 1930'un başlarına kadar İngiltere'de popüler olmaya devam etti. Birkaçı dışında Short, Muirhead Bone, Strang ve Cameron gibi sanatçılar genellikle mimari ve topografik konuları işlediler.

Bu devrin en iyi resimleri Fransa'da yapıldı. Keza Avrupa'nın diğer yerlerinde de önemli eserler ortaya çıktı. Örneğin Almanya'da Käthe Kollwitz'in, Norveç'te Munch'in, İngiltere'de Nevinson ve Pennell'in eserleri önemlidir.

Etching'in genellikle düz hatlardan oluşan siyah-beyazlı kavramı 20. yüzyılın içlerine kadar devam etti. Bunda Dunoyer de Segonzac ve Picasso gibi sanatçıların büyük katkısı oldu. Picasso 20. yy.'ın yaratıcı ve verimli özgün baskiresim sanatçılarından birisidir. Onun etching'leri arasında en çarpıcı olanları (Buffon's Histoire Naturelle, Vollard Suite ve Minotaure) 'e yaptığı illüstrasyonlardır.

Georges Rouault, 20. yy. etching çalışmalarında, çok özgün eserler yaratmış sanatçılardan birisidir. 1916-1927 yılları arasında yaptığı Miserere ve Guerre; 1939 yılında yaptığı Passion isimli eserleri önemlidir. Rouault, çoğu kez, usta baskıci Roger Lacouriere ile birlikte, plakaları üzerinde yıllarca çalıştı.

Hemen hemen Paris'te yaşayan her önemli ressam, veya heykeltıraş özgün baskiresim çalıştılar. Bunların özellikle ilgi çekenleri Miro, Chagall, Matisse ve Ernst'in eserleridir.

Bu yüzyılın başlarından beri, yaratıcı özgün baskiresim sanatçıları için Fransa'daki durum, Avrupanın diğer ülkelerine kıyasla çok daha iyidir. Sanatçılar tarafından imzalanan baskiresimlere ve reproduksiyonlara ilgi artmıştır.

Etching ve burin engraving süreçlerinin bütün yönleri üzerinde daha fazla deneysel çalışmalar yapılmıştır. Özellikle etching genel anlamda, çağdaş sanatın nitelikleriyle daha fazla ilişkili olmaya başlamıştır. Bu aktivitenin odak noktası Hayter'in Paris'teki atelye 17'si idi. 1920'lerin sonlarından beri atelye 17 çukur baskiresim sanatının en yaratıcı, en verimli ve en etkili merkezi olmuştur.

İngiltere'de ise, etching (diğer bütün özgün baskılarda olduğu gibi) 1920 yıllarının sonlarında önemli bir biçimde gerileme gösterdi. 1930'lardan bu yana

özellikle siyah-beyaz etching üzerinde çalışan birkaç özgün ve önemli İngiliz sanatçılarından biri de Anthony Gross'dur.

İki dünya savaşı arasında çukur baskıya ilgi devamlı arttı. 1950'lere kadar etching (özellikle renkli etching) ve daha az düzeyde de burin engraving, İngiltere ve Amerika'da grafik sanatında çağdaş teknikler arasında tekrar yerini aldı. Bu olay, daha çok İngiltere'de Slade'te öğretmen ve baskıresim sanatçısı (print-maker) olan John Buckland-Wright ve Londra'da kraliyet sanat okulunda (Royal Collage of Art'ta) çalışan Julian Trevelyan, Amerika'da Gabor Peterdi, Mauricio Lasansky, Frederick Becker ve diğer birçok sanatçının gayretleriyle meydana geldi. Bunların büyük bir kısmının, bir zamanlar Atelye 17 ile ilgisi olmuştu ve atelye 17'nin etkisi kuşkusuz ki, Amerika'da İngiltere'ye göre daha kuvvetli bir biçimde hissedilmişti.

İsviçre'li ressam Birgit Skiold, Londra'da Charlette caddesinde, çukur baskı çalışmalarının yapıldığı bağımsız bir atelye açtı. O zamandan beri bu yer, bir atelye olarak hizmet vermekte olup, sanatçılar burada kendi plakalarını basabilmektedirler.

1950 yıllarının sonlarına doğru Londra'da açılan özgün baskıresim sergilerinde büyük bir artış oldu. Zwemmers ve St. Georges isimli galerilerin ikisinde de yoğun bir aktivite vardı. Londra'da Lumley Cazalet ve Marlborough Graphics isimli galeriler, tamamen modern özgün baskıresim sergilerine yer vermektedirler.

The Royal Society of Painter-Etchers and Engravers (Etching ve engraving sanatçıları kraliyet topluluğu) 1880'de kurulmuştur ve ilk başkanı Seymour Haden'dir. Bu topluluk baskıresimleri (kendi üyesi olsun veya olmasın) Londra'da Conduit Street'teki kendi galerilerinde sergilemektedir. Bu topluluk, yüksek (relief) ve çukur (intaglio) baskıresim kabul etmekte, taş ve ipek baskıresimleri ise kabul etmemektedir.

Büyük Britanya'nın özgün baskıresim sanatçıları konseyinin (Printmakers Council of Great Britain) kurulması ve Bradford'da her iki yılda bir, bir özgün baskıresim sergisinin açılması (ki bu sergiler 1950'lerin başında İsviçre'de, daha sonra Ljubljana, Tokyo ve Cracow'da bir dizi sergi biçiminde devam etmiştir), özellikle genç sanatçılar olmak üzere tüm özgün baskı sanatçıları için fırsatları önemli ölçüde arttırmıştır.

Halen, önderlik yapan kıdemli İngiliz özgün baskı sanatçılarından çok azı, çukur baskıresim alanında çok büyük başarı sağlayabilmiştir. Tahmin edilebileceği gibi, etkileyici eserlerin büyük bir kısmı, sanat öğrencileri tarafından yaratılmaktadır.

Amerika'da ise kendini bu işe vermiş genç veya yaşlı tüm sanatçılar için durum daha olumlu olarak devam etmektedir. Yüksek okulların ve üniversitelerin Güzel Sanatlar bölümlerinin büyük bir kısmı, özgün baskıyla ilgili çok oturmuş kuruluşlara ve olanaklara sahiptir.

Yaratıcı özgün baskıresim sanatının her türünü geliştirmek ve teşvik etmek için kurulmuş kuruluşların en tanınanları (Print Council of America, The Philadelphia Print Club, The Society of American Graphic Artists ve Pratt Graphics Center)'dir.

Son zamanlarda her iki yılda bir sergilenen eserlerin sayısı ve çeşidi dikkate alındığında özgün baskıresim sanatının diğer birçok ülkelerde de gittikçe daha aktif bir duruma geldiği anlaşılmaktadır. Özellikle Arjantin ve Yugoslavya'daki sanatçıların (Sergio Gonzalez Tornero ve Riko Debenjak) uzun süredir, bütün grafik metodlarında çok ileri bir düzeye sahiptirler.

KAYNAKLAR

1. CHAMBERLAIN, Walter: "Etching and Engraving", The Thames and Hudson, London, 1984.
2. Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını (Tebliğler): Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları: 1, Ankara, 1985.
3. HAYTER, Stanley William: "New Ways of Gravure", Watson-Guption Publications, New York, 1981.